

14. Тимошик М. Еволюція творення образу Івана Мазепи у працях Івана Огієнка [Електронний ресурс] / М. Тимошик. – Режим доступу: journal.lib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1212.
15. Уайт Х. Метаистория: Историческое воображение в Европе XIX века / Х. Уайт. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2002. – 528 с.
16. Шелковникова З.Б. Нарративний поворот у лінгвістиці / З.Б. Шелковникова // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – 2013. – С. 195-200.
17. Шмид В. Нарратология / Вольф Шмид. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 312 с.
18. Genette G. Figures III / G. Genette. – P. : Seuil, Points, 1972. – 368 p.
19. Schimel J. Writing Science / Joshua Schimel. – Oxford : Oxford University Press, 2012. – 221 p.

In the article the essence of the narrative was studied: as a historically and culturally conditioned way of author's understanding of the world and also as a way of individual author's model of presentation of the world. As well the specific of lexical and semantic of author's image explication in Ivan Ohiienko's historical monograph «Ukrainian church at the hetman Mazepa's time» was described; their typology was marked out.

Key words: narrative, author's narrative, historical narrative, author's individual model of depiction, axiological vocabulary, metaphor, comparison.

Отримано: 16.01.2017 р.

УДК 82-3+821.161.2

Я. О. Поліщук

Київський університет імені Бориса Грінченка

УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕЯ (на прикладі творчого досвіду Михайла Коцюбинського)

Автор аналізує внесок видатного письменника Михайла Коцюбинського (1864-1913) в розвиток української ідеї. Письменник жив і працював у к. XIX – на поч. XX ст., тобто в переломний період розвитку національного руху. Він пройшов знаменні етапи еволюції – від народництва до модернізму та європеїзму. М. Коцюбинський був одним з тим поступових діячів, які прагнули забезпечити широку модернізацію українського руху, розуміли роль у ньому молоді інтелігенції. Його громадянська діяльність та літературна творчість є добрим прикладом такої далекоглядної позиції.

Ключові слова: письменник, національна культура, література, політика, європейська ідея, модернізм.

Ідея Європи в різні часи переживала різні стани розвитку: вона то зміцнювалась і виступала геополітичною доктриною багатьох держав, що творили солідарну позицію в питаннях розвитку суспільства й цивілізації загалом, то, навпаки, зазнавала поразки, перетворюючись на маргінальну ідею політичних теорій. Для нашої епохи ідея Європи є, поза сумнівом, однією з найбільш вагомих та популярних. Справа не тільки в тому, що саме європейський континент упродовж XIX-XX століть найактивніше розвивався та запропонував світові найбільш ефективні моделі цивілізації. Європа набула також неоціненного досвіду щодо вироблення засад співіснування різних суспільних, релігійних культурних ідентичностей, і цей досвід на сьогодні є найвищою мірою запотребований у світі.

В останні роки, з огляду на системну кризу, яку переживає Європейський союз, означена ідея знову зазнала проблематизації. Проте кризу можна сприймати не тільки як тушкову ситуацію, а також і як шанс, аби змінити систему мислення, аби модернізувати підходи й оцінки, аби переосмислити минулий досвід та вивести з нього гідні уроки на майбутнє. Саме такий аспект кризи наголошують провідні аналітики, розглядаючи ідею Європи не як стан інтелектуального упадку, а навпаки – як привід до перезапуску певних інтелектуальних проєктів, що до сьогодні визначали обличчя цього континенту. Саме такий погляд пропонує, наприклад, один із провідних політичних діячів об'єднаної Європи Мартін Шульд. Він наголошує, що європейська ідея не має бути звернена тільки в минуле, адже її сутність апелює до майбутнього: ця ідея створює умови для вироблення нової, більш успішної та ефективної, моделі спільного існування багатьох народів та культур. Слід сприймати Європу, твердить М. Шульд, «передусім як обіцянку й надію для сучасності та кращого майбутнього. Саме тому, що ми переконані європейці, часом вказуємо на проблеми та гаряче дискутуємо про вади європейської спільноти» [18, с.11].

Дискусії про українську присутність в Європі точаться вже майже два століття – від часу перших романтичних тез до гострої полеміки, що розгорнулася в нашому суспільстві за останніх років. У цій історичній дискусії сказали своє вагоме слово провідні діячі українства – Пантелеймон Куліш, Іван Франко, Михайло Грушевський, Іван Огієнко (Митрополит Іларіон), В'ячеслав Липинський, Микола Хвильовий, Василь Стус тощо. Кожен історичний період оновлює її актуальність, а кожне покоління українців добирає своїх вагомих аргументів, аби утвердити наш органічний зв'язок з Європою.

Письменник і громадський діяч Михайло Коцюбинський – характерна постать в українській культурі початку ХХ століття. Оскільки цей період у культурній історії був переломним, то й еволюція політичних та естетичних поглядів М. Коцюбинського засвідчує, наскільки важливий шлях було пройдено, наскільки змінилися ідеологічні орієнтири, наскільки успішно було засвоєно уроки минулого. Можна поставити питання й навпаки: виняткова постать М. Коцюбинського в контексті українського національно-культурного руху його часу показує, наскільки національній еліті не вдалося відповісти на виклики часу, консолідуватись та гідно репрезентувати національні інтереси в умовах революції 1917 року та наступних подій.

На межі ХІХ-ХХ століть серед українських діячів велись активні й різнопланові дискусії щодо шляхів розвитку національної культури. Основний предмет полеміки становить питання загумінкового (за інерцією підневільного стану в Російській імперії) чи європейського шляху розвитку. Полемічне напруження стосується головно двох проблем: завдань і статусу українства сьогодні, а також його перспектив та шляхів розвитку в майбутньому. Це відповідно провокує напруження й розходження поміж прихильниками традиційного народництва провсітанського штибу та революційних ідеологій, між «культурниками» та «політиками», а також між галичанами та наддніпрянцями, які по-різному уявляли модель України, спираючись на досвід чи то Австро-Угорщини, чи то Російської імперії. Важко знайти українського діяча, який би – більшою чи меншою мірою – не був заангажований у ці дискусії. Не був від них вільний і М. Коцюбинський, який брав активну участь і в публічних дебатах, і, що найважливіше, своєю практичною роботою на полі українства засвідчив розуміння пріоритетів сучасності. Позиція письменника була доволі своєрідною, що нерідко дивувало сучасників.

Лише із відстані часу можемо оцінити розважливість, делікатність та далекоглядність письменника у принципових питаннях розвитку українства. На

відміну від багатьох інших, він уникав однозначних та категоричних оцінок ситуації, хоч це зовсім не означає, що не розумівся чи не мав власних чітких поглядів на неї. Підхід, який засвідчив сам Михайло Коцюбинський, має кілька важливих ознак. Письменник не був прихильником радикальних ідей, хотів досягнути компромісу поміж різними групами впливу в тогочасному українсько-російському русі. Передусім важливо, що своєю позицією він прагнув консолідувати розрізнені сили інтелігенції, скерувати їх у корисне річище, а також – власним прикладом – показував програму служіння українській ідеї, засновану на відповідальності й зваженості, не на поверхових заявах чи гучній полеміці.

На початку двадцятого століття в Україні складається нове розуміння національної ідеї. Якщо виходити з відомої теорії націй Е.Д. Сміта, то слід констатувати, що ця ситуація мала нестійкий, переломний характер. Узагалі, формування української нації навряд чи можна віднести до типових моделей, описаних Е. Смітом: якщо в західній моделі нації провідне місце посідає закон і право, що інтегрують суспільство, то в Україні складалася символічна спільнота, яку об'єднували в одне ціле міфи, звичаї, традиції, культурно-історична пам'ять [13, с.20-21]. Проте цього недостатньо. На межі XIX-XX століть склалися певні умови для модернізації уявлень про національну спільноту, що особливо виразно проявляється після 1905 року [9, с.95-96]. Така модернізація була внутрішньою потребою українства, яку, щоправда, тогочасна еліта недооцінювала, тримаючись традиційних поглядів про сакральну єдність народу [9, с.252]. Не меншою мірою вона зумовлювалася зовнішнім тиском – імперською політикою Росії, що активно асимілювала українців. Тому на порядок денний виходить поняття «новітньої нації» [12, с.236], яке стає завданням до реалізації молодого покоління української інтелігенції цього періоду.

Традиційний погляд на українську культуру як культуру минулого, репрезентовану народними піснями та історичними легендами й оповідями про козаччину, слід було переглянути. Для успішного розвитку національної ідеї її необхідно було ґрунтовно переосмислити. Безумовно, роль художньої літератури в цьому процесі не можна недооцінювати, тим більше, що саме література була в Україні XIX століття найважливішим чинником національної консолідації. Однак на переломі століть українська ідея мала бути сформульована повновому – ширше, універсальніше, у згоді з духом часу та вимогами політичного самовизначення націй, що ставали на порядок денний в європейських імперіях, які поступово підупадали. Принципової важливості набуває процес відкритості щодо різноманітних європейських контекстів. Таким чином, нова українська ідентичність постає в тісному й органічному зв'язку з європейською ідеєю, яка інтегрує тотожні процеси в різних країнах та етнічних середовищах континенту. Про таке її розуміння Р. Шпорлюк пише: «Факт виникнення нації на місці провінції чи окраїни, як це відбувалося з Україною в її взаєминах з Росією та Польщею, може бути визначений за таким показником, як ступінь самоусвідомлення цієї нації на ширшому міжнародному тлі, міра виходу її за рамки спільності, частиною якої вона вважалася раніше. Змагання за незалежність не викликає не прагнення відокремитися від ширшого світу; навпаки – воно мотивоване бажанням брати *безпосередню* участь у світових справах» [15].

Ідея Європи на межі століть також привертала увагу багатьох інтелектуалів. Її привабливість та сила впливу пов'язана з утіленням в життя ідеалів Просвітництва, зокрема свободи особи як базової цінності, а також об'єднання навколо громадянських свобод як системи цінностей. Політики покладали надії на майбутню інтеграцію Європи щодо безпеки та економічного розвитку. Досконалий вислід такої позиції представлено у праці Фрідріха Науманна «Середня Європа»

(«Mitteleuropa», 1915), де наголошувалося зокрема й на тривалому досвіді інтеграції європейських народів у минулому [11, с.50-53]. Діячі культури уявляли європейську ідею більш романтично, апелюючи до практики співжиття різних народів і культур у спільному цивілізаційному просторі. Також народжений у той час модернізм об'єднував митців різного етнокультурного походження, що рішуче бралися за оновлення естетичних форм у своїх національних культурах.

Михайло Коцюбинський, як мало хто з його сучасників, зазнав знаменної еволюції від народництва до політичного українства, причому цей перехід був поступовим та цілком свідомим. У ранній період він, очевидно, захоплювався ідеями служіння народові, поширенням освіти серед українського населення, займався активним вивченням народної мови та культури, спочатку на рідному Поділлі, а потім у Бессарабії. Про це свідчать і спогади, і ранні твори письменника, в яких виразно відбилися його народницькі симпатії. Однак уже в той час М. Коцюбинський бачив також обмежені можливості просвіти, вузькість ідеології народництва й усвідомлював, що цей рух може привести в глухий кут. В одному з ранніх віршів такий мотив звучить цілком ясно:

Кругом нас неправда, горе і біда,
Аж серце стискає від гіркої муки,
А поміч подати – даремна турбота.
Розв'язаний розум – так зв'язані руки [6; I, с.286].

Перебуваючи в Бессарабії в 1892-1896 роках, М. Коцюбинський вступив до Братства тарасівців, що дало йому важливий досвід світоглядної зрілості. Це була організація радикальної молоді, яка продовжувала народницькі традиції, але разом з тим критично трактувала старе українофільство за пасивність та загумінковість. Братство ставило за мету національно-культурне відродження України, а його учасники називали себе «національно свідомими українцями» [14, с.260]. Не випадково ж і сама організація постала під час відвідання патріотичною молоддю моголи Тараса Шевченка в Каневі: це був символічний жест, що означав успадкування Шевченкової мрії про вільну Україну [2, с.14]. Ідеї тарасівців були близькими до виробленого на той час світогляду Михайла Коцюбинського: він не лише носив український народний одяг, а й провадив просвітницьку роботу серед робітників та селян, писав власні твори для цієї мети, брався за переклади з інших літератур тощо. Через брак документів історія братства та участі в ньому М. Коцюбинського лишається неповною [7, с.79-81]. Характерно, що через кілька років стосунки колишніх братчиків розхолоджуються. Очевидно, для цього були не тільки причини політичного переслідування (організація була таємною та знала репресій, зокрема в Харкові), а й розбіжності в поглядах окремих діячів. Час показав утопічність ідейної програми тарасівців, та й охолодив їхній молодечий ентузіазм. Це помітно зокрема в листуванні Михайла Коцюбинського з учасниками братства (В. Боровик та ін.), де є взаємні нарікання та образи [7, с.81].

Зрілі переконання М. Коцюбинського проявилися в ХХ столітті, в чернігівський період його життя і творчості. Письменник вів активне листування з провідними українськими діячами – І. Франком, М. Грушевським, С. Єфремовим, Б. Грінченком, О. Кониським, Є. Чикаленком, А. Кримським тощо. У цих листах бачимо обмін думками щодо важливих проблем того часу. Також, що більш важливо, – і спроби виробити спільну позицію в умовах динамічної доби, яким був початок нового століття, особливо після революції 1905 року, коли царський режим дещо послабив переслідування українського руху й дозволив розвивати певні культурні ініціативи. Михайло Коцюбинський жваво цікавиться, як оцінюють поточну ситуа-

цію його кореспонденти. Він і сам має зважені погляди, хоча рідко вступає у відкрити-ту дискусію, обмежується лише окремими зауваженнями чи натяками. У такій поведінці проявлялася делікатність його натури, а також ліберальність світогляду, що передбачала толерантне ставлення до думки інших, уміння слухати навіть опонентів.

На початку ХХ століття естетичні орієнтації М. Коцюбинського цілком пов'язані з європейськими течіями, що ставлять за мету радикально модернізувати мистецтво, наблизити його до індивідуального сприйняття, гуманізувати й відшліфувати у відтворенні різноманітних настроїв та психологічних станів. Фронтальна для модерністів тенденція «відродження індивідуалізму» [17, с.7] має в особі українського письменника палкого прихильника, а його найкращі новели є переконливими свідченнями людської психології, сприйнятої та описаної з індивідуалістичних позицій. Послідовна орієнтація Михайла Коцюбинського на європейських майстрів нового часу була принципово важливою позицією, що засвідчувала його розуміння ролі національної літератури в процесі консолідації національно свідомих сил тогочасного українства.

М. Коцюбинський не був політиком і не виявляв політичних амбіцій. Проте продовж тривалого часу він активну громадську роботу, чітко оприявнюючи свою патріотичну позицію. Як згадували сучасники, в Чернігові він був одним з найбільш впливових діячів українського руху, часто їздив до Києва на неофіційні зібрання, де виступав, брав участь у дискусіях, переконував у потрібності систематичної просвітянської роботи на національному полі. Це викликало високі оцінки С. Єфремова, Є. Чикаленка та інших [5, с.249], що вважали М. Коцюбинського перспективним політичним діячем, який у майбутньому відстоюватиме інтереси України в публічному житті. Після 1905 року, коли цей рух оформився в організацію «Просвіта», письменник мав тісну співпрацю з цим товариством. Із різних причин він не став політиком. Однак на своєму полі послідовно служив українській ідеї – як письменник, відповідально трактуючи роль хudoжнього слова та його вплив на тогочасне суспільство.

Наведемо кілька прикладів, у яких виразно проявились поступові ідеї видатного письменника. На початку нового століття він (разом з М. Чернявським) ініціював створення альманаху «З потоку життя», який вийшов друком із певним запізненням, 1905 року. Ідея альманаху вирізняла його на тлі тогочасних книжкових видань: вона полягала в тому, щоб укласти твори з новою ідейно-змістовою та естетичною орієнтацією: зосередити увагу на філософських, соціальних, історичних та інших темах, відобразити «живі джерела життя» тощо. Тобто, програма нового альманаху мала би відповідати б духові нового часу і задовольняти смаки молодого української інтелігенції. Прикметно, що ця ініціатива була сприйнята письменниками неоднозначно: одні відгукнулися схвально, зате інші розкритикували позицію упорядників, звинувачуючи їх у відступі від народницької платформи. Так, Борис Грінченко став у відверту опозицію, відмовившись від участі в альманасі та заявивши, що це «аристократичний» задум, який «пахне устрицями». Подібні закиди висловлював також одеський письменник та бібліограф М. Комаров, певні застереження мав Панас Мирний тощо. Лише час показав, що задум М. Коцюбинського та М. Чернявського не був антинародним, а навпаки, далекоглядним: вони вважали першочергово важливим повернути на свій бік молоду інтелігенцію, вселити в неї патріотичні почуття. Та разом з тим були свідомі, що старі українофільські підходи вже не популярні, тому слід шукати нового змісту української ідеї, не протиставляючи її ідеї ліберальної, європейської, а навпаки, інтегруючи їх.

Узагалі, ідеологічні розходження з Б. Грінченком, С. Єфремовим та іншими слугують добрим прикладом розуміння Михайлом Коцюбинським на-

ціональної ідеї, зокрема вміння бути непоступливим у принципах і одночасно толерантним в особистих стосунках та у визнанні спільних цілей. Так, із Борисом Грінченком його пов'язувала тісна співпраця в Чернігові, де обоє дуже активно займалися відродженням української культури та громадською роботою, так само обоє були переслідувані спецслужбами Російської імперії й зазнавали утисків за свою проукраїнську діяльність [4, с.383-385]. Уже на початку ХХ століття означилися принципові розбіжності Б. Грінченка та М. Коцюбинського щодо актуальних завдань українства: якщо перший лишався на традиційних засадах народолюбства й поступової праці для народу, то другий більше переймався потребою модернізації українського руху, його достосуванню до зростаючих вимог історичної доби. Перший вважав рушійною силою української ідеї простий народ, селянство, тоді як другий ставив на національно свідому інтелігенцію. Дискусії про різні шляхи розвитку національного руху проводилися ними й публічно, наприклад, на тасмних зібраннях української еліти в Києві, де такі питання збурювали загальну увагу присутніх [5, с.249]. Треба, однак, застерегти, що М. Коцюбинський не переносив цих суперечок, так само, як і певних особистих непорозумінь, на рівень неприязні чи антагонізму. Він був переконаний у необхідності згуртування еліти навколо злободенних завдань українства понад усе. Через те в офіційних стосунках продовжував високо цінувати Б. Грінченка, вказувати на його безумовні заслуги й велику, жертвну працю для українства, яку той упродовж тривалого часу проводив. Крім того, ставав на захист товариша-письменника тоді, коли після 1905 року на нього чинився шалений тиск і коли на адресу Б. Грінченка звучали несправедливі звинувачення, зокрема в колі українських діячів.

У творчій практиці Михайло Коцюбинський виробив широкий погляд на проблеми українського суспільства. Він уже в 90-і роки ХІХ століття позбувся однобічного сентиментального уявлення про народ, яке культивували в народницьких колах. Із цього погляду характерна новела «Лялечка» (1901), яку можна вважати програмним запереченням старої народницької ідеології, але разом з тим і позбуванням власних ілюзій письменника. Героїня цієї новели Раїса зображена то співчутливо, а то з іронічною насмішкою. Її життєва еволюція – типовий шлях поверхового народолюбства. Захопившись ідеєю народу й просвіти, Раїса спочатку вирішує присвятити життя благородній справі допомоги вбогим, але з часом таке життя здається їй нудним та цілком розчаровує вчительку, яка зближується з колишнім опонентом – сільським священиком, та, врешті, стає його дружиною. Шлях від примітивного народолюбства до самовдоволеного міщанства письменник відобразив з реалістичною точністю, завважаючи в ньому своєрідну логіку. Ще далі пішов він у повісті «Fata morgana» (1910), де цілком виразно розвінчав культ народу. Селяни, що піднімаються на повстання, в цьому творі зображені сліпою, непередбачуваною, стихійною силою, яка легко впадає в крайнощі, проте не вмє себе визволити, здатна лише на бунт і помсту. Письменник ставить проблему народу в ширший контекст, він не дає відповіді на складні питання, запропоновані самим життям, проте спонукає читача замислюватись над ними. Узагалі, творчість Михайла Коцюбинського зрілого періоду можна розцінювати як своєрідну програму української культури в переломному моменті її розвитку. Письменник утверджує передусім відкритість цієї культури, в межах якої зображує не тільки селян (традиційний погляд), а й інтелігенцію, буржуазію, духовництво тощо, спостерігає співіснування різних поколінь, різних світоглядів та ідеологій.

Те, що М. Коцюбинський фактично утверджував своєю творчістю, також пропагував у близькому колі однодумців та учнів. Як відомо, він збирав у своє-

му домі талановиту молодь Чернігова, яка вчилася літературній майстерності та обговорювала актуальні питання культури й суспільного життя. Через безумовний вплив письменника його візія українського руху була сприйнята й розвинена молодими авторами. Так, близький товариш і учень Михайло Могилянський чітко сформулював основну засаду української культури на сучасному етапі у статті, яку він опублікував у газеті «Украинская жизнь» (Москва). Ця стаття мала назву «Про культурну творчість» (1912) і окреслювала коло завдань національного культурного будівництва. Замість вузької й прагматичної програми дій, яку проголошували народники в 60-80-х роках XIX ст., М. Могилянський пропонує ширше й об'ємніше сприймати поняття національної культури. Він вважає, що літературна творчість має розвиватись у двох напрямках. Перший – це освоєння та «націоналізація» світової культури. Другий же напрям передбачає не тільки самостійну культурну творчість, а й узгодження національних потреб із світовим поступом [10, с.12-16]. Саме таку багатонапрявленість, зокрема цілеспрямовану орієнтацію на модерну європейську культуру, на передові ідеї свого часу, засвідчував своїми творами Михайло Коцюбинський.

У зображенні українства письменник виявив виважену позицію. Йому був чужий як сентиментальний культ народу, так і верхоглядне заперечення його ролі в історії. Михайло Коцюбинський тяжів у цьому питанні до розважливого компромісу. Характерно, що його погляди ближчі до світогляду молоді української інтелігенції тієї пори, ніж до світогляду його ровесників. В основі їх – амбівалентне ставлення до народу, сприйняття його водночас і як об'єкта, і як суб'єкта історичного поступу. Адаже йшлося про те, щоб перетворити народ у націю, перейшовши необхідні етапи такої еволюції. Тому-то поняття народу викликало неоднозначне трактування. Як писав молодший сучасник письменника, провідний критик і публіцист молодого покоління, популярний автор часопису «Українська хата» А. Товкачевський, «народ – це не тільки гурт ограбованих, покривджених, поневолених осіб, гурт бідаків, яких можна і треба жаліти, це разом і колода на дорозі свободної людини, мур, об який інтелігенція розбивала й досі розбиває собі лоби» [15, с.116]. Для такого розуміння проблеми народу не пасує ні культ, ані нігілістичне заперечення. М. Коцюбинський та його однодумці не зневажали народ, але прагнули шляхом освіти та освідомлення перетворити його в націю.

Своєю світоглядною й естетичною поставою Михайло Коцюбинський здобув чимало прихильників серед української інтелігенції. Він всіляко уникав гострих полемік, які часто розгорталися на початку XX століття з різних причин. Разом з тим М. Коцюбинський не був угодовцем, у принципових питаннях він виявляв послідовність та непоступливість. Замість декларувати проєвропейські, поступові, ліберально-демократичні погляди він планомірно втілював їх у творчості, яка стала новим словом в українській літературі та забезпечила їй сферу новаторських пошуків на покоління наперед.

Період творчої зрілості Михайла Коцюбинського накладається на етап динамічного розвитку українського руху в період від межі XIX-XX століть до Першої світової війни. Спостерігаючи різючі зміни в українському суспільно-культурному житті, письменник оцінював їх ентузіастично, але й виважено. Він бачив, як раптово почало утверджуватися культурне українство після 1905 року, коли цензурні заборони мови було нарешті знято, сам був учасником багатьох культурних ініціатив і мріяв про трансформацію національного середовища, його консолідацію довкола спільних цінностей. Разом з тим Коцюбинський був свідомий багатьох ризиків та невдач, яких зазнало українство на цьому етапі розвитку. Він також переконався, що свідомі українці становили не вельми впли-

вовий чинник серед загалу, вони були в «очевидном меньшинстве и не были в состоянии вывести украинский вопрос на острие внутренней жизни дореволюционной России» [9, с.252]. Романтична віра у відродження народу, у ясне майбутнє української культури поєднувалася у свідомості письменника з реалістичними оцінками конкретної історичної ситуації, в якій українці ще не були політично консолідованою спільнотою, здатною відстоювати свої інтереси.

Михайлові Коцюбинському вдалося приховати перед світом нелегкі сумніви та вагання, які, цілком зрозуміло, були присутні в його поглядах. Художні твори, які він публікував, були позначені ясною гуманістичною позицією автора, його палким сонцелюбством та оптимізмом, незважаючи на всі трагічні тіні, що нависали над людиною в тогочасний період революцій та воєн. Зрозуміло, сам він як людина й громадянин, переживав події свого часу не менш глибоко, ніж інші, і про це свідчать хоча б листи М. Коцюбинського та спогади близьких йому людей [8]. Однак у художніх творах тримався дистанції від безпосередніх вражень і прагнув дати узагальнену рефлексію людини свого часу. Недаремно сучасники, як правило, були солідарні щодо високої оцінки творчої діяльності Михайла Коцюбинського. Як заявляв М. Євшан, цей письменник був для нього втіленням мистецької гармонії, яку було досягнуто через подолання внутрішніх суперечностей, завдяки високій духовній самоорганізації. М. Коцюбинський «переборов у собі хаос, виховав у собі вищого, гармонійного чоловіка, силою волі придавив всяку нервовість, мелодраматичні зітхання та ефекти, одним словом, поборов неситу природу, а отворив наростіж двері, впустив багато простору, сонця, природи, і дав людині в своїх творах вільно віддихнути, нагнітисися гармонією слова, красок, рівновагою духа» [2, с.168]. Саме цими прикметними ознаками автор «Intermezzo» відрізняється від багатьох сучасних йому культурних діячів, які такої гармонії не змогли досягти, тим більше, не змогли її втілити у творчості.

У непростих суспільно-культурних умовах М. Коцюбинському вдалося піднести національну ідею й національну культуру на новий щабель розуміння, наповнивши ці поняття гармонійним змістом. Письменник органічно поєднав національну ментальність, яка так виразно проявилася в його новелах та повістях кінця XIX та початку XX століття, з європейською ідеєю, яка спонукала ширше й універсальніше трактувати національну ідентичність, а також надавала нового змісту національно-культурному рухові. Європейськість його творчої постави мала значний вплив на ідентифікацію творців української культури наступних поколінь – від Миколи Хвильового та Валер'яна Підмогильного до письменників-шістдесятників.

Список використаних джерел:

1. Гриценко О. Своя мудрість: Національні міфології та громадянська релігія в Україні / Олександр Гриценко. – К. : УЦКД, 1998. – 184 с.
2. Гунчак Т. Україна: перша половина XX століття: нариси політичної історії / Тарас Гунчак. – К. : Либідь, 1993. – 288 с.
3. Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика/ Микола Євшан. – К. : Основи, 1998. – 658 с.
4. Єсипенко Д. Колеги, опоненти: Декілька зауваг про особисті та творчі контакти Бориса Грінченка і Михайла Коцюбинського / Дмитро Єсипенко // Studia Ukrainistica Posnaniensia. – Poznań : Wyd. UAM, 2015. –Vol. III. – S. 381-386.
5. Єфремов С. Вибране: Статті, наукові розвідки, монографії / Сергій Єфремов. – К. : Наукова думка, 2002. – 756 с.
6. Коцюбинський М.М. Зібрання творів : у 7 т. / Михайло Коцюбинський. – К. : Наукова думка, 1974. – Т. 1.

7. Коцюбинський Ю.М. М.Коцюбинський та «Братство тарасівців» / Юлій Коцюбинський // Наукові записки. – Чернігів, 1996. – Вип. 1. – С. 79-81.
8. Листи до Михайла Коцюбинського : у 4 томах. – Ніжин, 2002. – Т. IV.
9. Михутина И.В. Украинский вопрос в России (конец XIX – начало XX века) : монография / Ирина Михутина. – М., 2003. – 288 с.
10. Могилянський М. О культурном творчестве / Михаил Могилянський // Украинская жизнь. – 1912. – №4. – С. 8-16.
11. Науманн Ф. Срединная Европа / Фридрих Науманн // Геополитика: хрестоматія / сост. Б.А. Исаев. – СПб. : Питер, 2007. – С. 47-61.
12. Сміт Ентоні Д. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка / Ентоні Д. Сміт ; пер. з англійської П. Тарашука. – К. : Темпора, 2010. – 312 с.
13. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / Ентоні Д. Сміт ; пер. з англійської П. Тарашука. – К. : Основи, 1994. – 223 с.
14. Субтельний О. Україна. Історія / Орест Субтельний ; пер. з англ. Ю. Шевчука. – К. : Либідь, 1991.
15. Товкачевський А. Утопія і дійсність (До характеристики української інтелігенції) : зб. статей з передмовою Миколи Євшана / Андрій Товкачевський. – К., 1911. – 120 с.
16. Шпорлюк Р. Імперія та нації (З історичного досвіду України, Росії Польщі та Білорусі) / Р. Шпорлюк ; пер. з англ.. – К. : Дух і Літера, 2000. – 354 с. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/sporl/sh09.htm>.
17. Nycz R. Język modernizmu. Prolegomena historycznoliterackie / Ryszard Nycz. – Wrocław : Leopoldum, 1997. – 330 s.
18. Schulz M. Skrzępowany olbrzym. Ostatnia szansa Europy / Martin Schulz ; przekład: Ryszarda Formuszewicz. – Warszawa : Muza SA, 2014. – 271 s.

The author analyzes Mykhailo Kotsiubynsky's (1864-1913) intellectual contribution into the process of development of the Ukrainian idea. The writer lived and worked in the late years of the XIXth – at the beginning of the XXth century. It means that writer was a witness of the critical events of that time and, what is more, he could be in the center of them. Kotsiubynsky experienced evolution of intellectual and society consciousness – from populism to modernity and Europeanism. Writer was one of the few progressive leaders who sought to provide a broad modernization of the Ukrainian movement and who understood the role of young intellectuals in those process. His public activity and literary work is a good example of such a promising position.

Key words: writer, national culture, literature, politics, the European idea, modernism.

Отримано: 27.02.2017 р.